

ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ ПОСЛЕДИЦИТЕ ОТ ДОМАШНО НАСИЛИЕ В КОНТЕКСТА НА ПОЛОВО ОСНОВАНОТО НАСИЛИЕ

Дияна Георгиева Видева

Асоциация Деметра, бул. Граф Игнатиев 34А, София

***Резюме:** Докладът има за цел да предостави кратък преглед на дефиницията на насилие, основано на пола, и да представи някои от резултатите в емпирично изследване на връзката между домашното насилие, като част от насилието, основано на пола, и неговото въздействие върху психологическото функциониране на лицата.*

***Ключови думи:** домашно насилие, насилие основано на пола, безнадеждност и вина*

RESEARCH ON THE CONSEQUENCES OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE CONTEXT OF GENDER BASED VIOLENCE

Diyana Georgieva Videva

Demetra Association, 34A Graf Ignatiev Blvd., Sofia

***Abstract:** The paper aims to provide a brief overview of the definition of gender-based violence and present some of the results in an empirical study of the relationship between domestic violence, as part of gender-based violence and its impact on the psychological functioning of individuals.*

***Key words:** domestic violence, gender based violence, hopelessness and guilt.*

“Джендър базираното насилие е едно от най-разпространените и социално-толерирани нарушения на правата на човека.

То засилва неравенството между мъжете и жените и компрометира здравето, достойнството, сигурността и автономността на жертвите.

”United Nations Population Fund” (2005:65)

Настоящият материал си поставя за цел да направи кратък преглед на определението на понятието полово основано насилие и представи част от резултатите в емпирично проучване за връзката между домашното насилие, като част от полово основаното насилие и отражението им върху психологично функциониране на индивидите.

В далечната 1997г. автори, като O’Tool & Shiffman дават следното определение за полово основано насилие: „Джендър детерминирано насилие е всяко международно, организационно или политически ориентирано нарушение /престъпление срещу хората свързано с тяхната джендър /полова/ идентичност, сексуална ориентация, или е локализирано в йерархичността на мъжко-доминираща социална система - семействата, военните организации или в ситуации на трудова принуда.

През 1996, Johnson определя различните форми, като «Джендър детерминираното насилие включва: **домашно насилие**, сексуално насилие над деца и жени в и извън семейството».

През 2005 година в правното пространство на България бе гласуван и приет Закон за защита от домашно насилие, който в годините претърпя развитие и промени, но все още не защитава в достатъчна степен

пострадалите от домашно насилие. В определението си, той е полово неутрален.

Проблемът за същността на проблема придобива много по-конкретни очертания, когато бъде представен в цифри. Всяка четвърта жена в България е жертва на домашно насилие. Приблизително всеки четвърти развод има за причина физическо или психическо насилие от страна на съпруга. Всяка година у нас около 60 000 момичета, жени и деца преживяват тежка форма на насилие (побой, леки или тежки телесни повреди, изнасилване, блудство, опит за убийство и др.). Приблизително 2/3 от тях са жертви на домашно насилие. През последните години, само в София средно 20 жени ежегодно биват убити от своите партньори. В публикуван от „Mediapool“ анализ на Красен Николов от 4 февруари, 2019 със заглавие „Драстичен ръст на убийствата на жени при домашно насилие, се посочва: Всяко трето умишлено убийство в България е на жена в дома ѝ, всяко пето заради ревност“. „През последните три години убийствата на жени, извършени от съпрузи, партньори и близки роднини са се увеличили с 50 процента. През 2016 година те са 22, година по-късно са 27, а през следващата година са убити 33 жени. Това показва статистиката на МВР. Най-често посочваната причина е ревност.“

Отново по данни на МВР през 2016год., освен 22-те убити жени, тежко пострадали и инвалидизирани са 33 жени. През 2016г. в България са регистрирани общо 79 умишлени убийства, като 28% от тях са тези на жени от техни близки.

През 2017г. убитите при домашно насилие са около 30% от общия брой умишлени убийства. Общо 34 жени са освидетелствани с тежки и средни телесни повреди.

През 2019 година броят на умишлените убийства е 80, като 25 от тях на жени, а 2/3 в ситуация на домашно насилие.

В „Universal Periodic Review to CEDAW, UN“ Submitted by: The Advocates for Human Rights, the Bulgarian Gender Research Foundation, and The Alliance for Protection against Gender Based Violence от 7 Май, 2020 се докладва: „Домашното насилие продължава да бъде сериозен и нарастващ проблем в България. През 2018 г. едно от три умишлени убийства е резултат от домашно насилие. Според скорошно проучване, приблизително 70-80% от случаите на домашно насилие остават нерегистрирани. Докато България предприема стъпки за подобряване на реакцията си на домашно насилие и за подвеждане на извършителите към отговорност, все още съществуват сериозни проблеми, включително неадекватно прилагане на законодателството, ограничен достъп до услуги на жертви и устойчиви полово стереотипи ценности.

За съжаление културните традиции в обществото оправдават насилието над жени и много често жертвите на насилие, които са прекратили връзката си със съпруга или партньор насилник или са съобщили, че са жертви, биват отхвърлени от обществото, като възможностите за интеграция са ограничени. Освен представянето на домашното насилие в по-широкия контекст на полово основаното насилие, в изследване по темата се поставя акцент на **„Оценка на риска от жертвено поведение и какви форми на психологични и социални интервенции“** се предоставят в процеса на прилагане на модела 4P /prevention, protection, prosecution, partnership/ превенция, защита, преследване и партньорство в ситуацията на домашно и насилие основано на пола.

В направено изследване сред група от 297 лица, част от инструментариума за изследване на жертвено поведение се свързва с:

- потвърждаване на теоретичната постановка за същността на домашното насилие, като част от джендър или полово основаното насилие;
- установяване на усещане за безнадежност и безперспективност на пострадалите от домашно насилие лица;
- изследване на преживяването за вина у жертвите на домашно насилие, положени като характеристики на травматично поведение от редица автори.

В изследването, тези показатели са измервани с: въпросник за насилието, авторска разработка, Скала за безнадежност на Aron Beck и Въпросник за оценка на вината на John. R. Otterbacher and David C. Munz.

Проучването на теоретични източници и практически опит на наши и чуждестранни автори очертава определен кръг от проблеми, чието изследване би помогнало и обогатило социалната и психологична практика.

В направеното изследване, чрез въпросник за насилието, се открива и потвърждава една теза посочена в началото на настоящия материал, а именно за домашното насилие, като част от джендър или полово основаното насилие и неговите проявления.

Изследването показва следните резултати: Общият брой на преживели насилие (явно и скрито) в представената извадка е 109 (39,1%) срещу 170 (60,9%) непреживели от всички изследвани лица. Данните се коментират в относителни дялове и се проследява наличието на насилие поотделно в отговорите на групата на мъжете и на жените. Непреживели насилие са 70,4%, преживели насилие в групата на мъжете са общо 16,9%, и скрито насилие 12,7% или общо преживели 29,6% от всички изследвани мъже. При жените непреживели насилие са 57,7%, а преживелите 23,5% и скрити 18,7%, което общо е 42,3%. Като относителни дялове преживелите насилие мъже са 29,6% срещу жени 42,3%.

Резултатите от анализа на въпроса: (От колко време сте подлагани на домашно насилие?), като мъжете при този отговор са посочили за период на насилието детството, а жените настоящия период между 6 месеца и до 2 и повече години. Тези констатации ни дават основание за потвърждаване на твърдението, **че домашното насилие е полово детерминираното насилие (джендър насилие), тъй като приоритетно насочено към жени и деца.**

В две от изследователските тези в изследването откриваме последиците от домашно насилие:

- аспект към посттравматичното стресово разстройство, наблюдавано при жените-жертви на трафик и насилие, а именно: “невъзможността да останеш в дългосрочно взаимоотношение на доверие”: това е загубата на доверие в хората въобще и **усещането за безнадеждност** и убеждението, че никой няма да помогне на жертвата;

- постулата на когнитивно-поведенческата терапия (Follette, Ruzek и Abueg), при работа в полето на жертви на травми и насилие, според които същите са по-обезпокоявани най-вече от дисфункционални мисли, генериращи **вина или срам**. Вината също се смята за ключова характеристика на посттравматичното стресово разстройство. Според приети за основа на настоящото емпирично изследване, на базата на резултати на Kubany от 1995 и 1996 г., свързаната с травмата вина е силно положително корелирана с: посттравматично стресово разстройство; депресия; негативно самочувствие; срам; социална тревожност и избягване; суицид.

Тези специфични реакции са обект на терапевтична интервенция в специализирани терапевтични модели след коректна диагностична оценка според Иванов К. „Интегративен модел за диагностична оценка и формулировка по случай“

Чрез теста на А.Бек за безнадежност се установява характеристиката “ниво на безнадежност”. Като компонент на общото личностово развитие тази характеристика е резултатна от комплекс фактори от психическото и емоционално състояние на човека, детерминирано от социалната ситуация и способността на човека да прогнозира развитието ѝ занапред. Чувството за безнадежност пряко зависи от силата на емоционалните преживявания в момента, но и от способността на човека да преценява собствената си значимост и възможност за справяне в перспектива.

Всички изследвани лица са попълнили теста и нито един не е изразил възражение срещу коректността му. Резултатите са обработени, посредством система за изчисляване и интерпретация на резултати, в следствие на което всеки резултат е разпределен на три нива: - 0 норма;- 1 леко повишена степен на безнадежност;- 2 силно повишена степен на безнадежност. От всички изследвани най-висок е процентът на резултати с коефициент 0 (норма на ниво на безнадежност), което е 55,5% от общия брой мъже и жени. 68 от изследваните (24,4%) са с леко повишено ниво на безнадежност и 56 (20,1%) са със силно повишено ниво на безнадежност.

В разпределение по признак пол данните се отнасят както следва:

- при мъжете 47 души, което е (66,2%) са в норма по отношение на нивото на безнадежност, 15 (21,1%) са с леко повишено ниво на безнадежност и 9 (12,7%) са със силно повишено ниво на безнадежност;

- при жените 108 (51,9%) са в норма по отношение нивото на безнадежност, 53 (25,5%) са с леко повишена степен на безнадежност и 47 (22,6%) са с повишено ниво на безнадежност;

Така направеният анализ в относителни дялове показва повишена и леко повишена степен на ниво на безнадежност в сравнение с тази при

мъжете. Допуска се твърдението, че този резултат е следствие на общата по-висока тревожност при жените, особено когато тя е засилена от негативните преживявания, свързани с преживяно насилие. За целите на изследването интерес представлява евентуалната корелация между нивото на безнадежност, което изпитват изследваните мъже и жени и групирането им според **преживяното и непреживяно насилие**. Данните показват, че общият брой на ниво на безнадежност на лица в норма е 156 (55,5%) от всички изследвани, като тенденция се запазва с данните от предходната таблица.

- при жените се наблюдава повишено ниво на безнадежност в относителни дялове 28 (10,1%) и в норма 21(7,5%) от групата на преживели насилие жени. Като отчитаме реалностите и новообособената група от скрито преживелите насилие, които показват завишено ниво на безнадежност, съответно 17 (6,1%), 22 (7,9%), които също се включват в групата на преживелите насилие, то тогава общият брой на преживелите насилие с повишено ниво на безнадежност е 45 (16,2%) от групата на преживелите спрямо 43 (15,4%) от общия брой на жените. При жените непреживели насилие най-висок процент откриваме в норма 65 (23,3) спрямо леко и силно повишените, които са 55 (19,7). Въпреки, че допускаме и допълнителни фактори за повишената тревожност при жените показателен е резултата в който превес в нивото на безнадежност се наблюдава при преживелите и скрито преживелите насилие.

- при мъжете се установява следното разпределение на коефициента ниво на безнадежност. В групата на преживелите и скритото насилие имаме 11(4%) повишено ниво на безнадежност от групата на изследваните мъже и 15 (5,3%) в норма от групата на мъжете, а от групата на непреживелите имаме 33 (11,8%) в норма срещу 12(4,3%)повишено ниво.

Посочените резултати показват, че като цяло мъжете са демонстрирали по-високи относителни дялове на ниво на безнадежност в норма, отколкото жените в изследването. Вероятните причини за този резултат могат да бъдат открити от една страна в една по-висока стабилност на възприятието на житейските обстоятелства от страна на мъжете, но от друга страна в контекста на преживяното явно или скрито насилие, вероятните причини са в обстоятелството, че преживените събития датират по данни от самите тях предимно в детството, тоест те са имали на разположение повече време в сравнение с жените да преживеят или рационализират силния емоционален травматизъм. Нивото на безнадежност по показатели преживели насилие, не преживели и скрито насилие е изобразено в таблица.

В хода на анализа се отчитат и влияние на други, случайни фактори за повишено ниво на безнадежност, а не единствено на конкретно преживяно насилие или риск от такова. Те подлежат на допълнителен коментар и разкриване на корелационни връзки с данни от другите методики.

Фактът, че най-голямата група са изследваните с норма по отношение ниво на безнадежност не е особено успокоителен, тъй като останалите две групи, обединени показват като цяло, че почти половината от изследваните са в състояние на безнадежност (лека или силна), т.е. със по-скоро пессимистични, отколкото оптимистични очаквания за бъдещото си състояние. Това от своя страна се отразява негативно на общото им социално функциониране, на поведението им в ежедневието, отношенията с околните, семействата, влияе върху техните умения за общуване, в това число в уменията им да предават социален опит на младото поколение (да възпитават).

В заключение на базата на анализа на емпиричните данни може да бъде направен изводът, че се потвърждава аспекта към посттравматичното стресово разстройство, наблюдавано при жените-жертви на трафик и насилие, а именно: “невъзможността да останеш в дългосрочно взаимоотношение на доверие”: това е загубата на доверие в хората въобще и **усещането за безнадеждност** и убеждението, че никой няма да помогне на жертвата.

От практическа гледна точка има възможност за групова работа и отработване на чувството на безнадеждност, но това е работа в дълбочина и изисква специфична подготовка на консултанта /Иванов К., Тренингите за себепознание и професионална рефлексия- неотменен етап от професионалната подготовка на консултанта“.

Чрез теста на John. R. Otterbacher and David C. Munz за оценка на вината се установява характеристиката “реакция на вина”. Като компонент на общото личностово развитие тази характеристика е резултатна от комплекс фактори от психическото и емоционално състояние на човека, детерминирано от събитие на преживяно насилие и способността на човека да го съотнася към себе си. Чувството за вина пряко зависи от силата на емоционалните преживявания в момента, но и от способността на човека да преживява тези събития като цяло.

Всички изследвани лица са попълнили теста и нито един не е изразил възражение срещу коректността му. Резултатите са обработени, посредством система за изчисляване и интерпретация на резултатите, в резултат на което всеки резултат беше разпределен на три нива, като един общ коефициент от моментното състояние и характерната черта: -1 – коефициент по-голям от 10, показва високо ниво на преживяване на вината, по отношение на минали или настоящи събития свързани с насилие над личността; - 2 - коефициент

равен на 10, показва реакция на вина в допустимите норми по отношение на минали или настоящи събития свързани с насилие над личността; - 3 – коефициент по-малък от 10, показва ниско ниво на преживяване на вина по отношение на минали или настоящи събития свързани с насилие над личността.

От всички изследвани най-висок е процента на резултатите с коефициент 2 (норма на реакцията на вина), което е 51,6% от общия брой мъже и жени. 87 от изследваните (31,2%) са с повишено ниво на реакция на вина и 48 (17,2%) са с нисък коефициент на реакция на вина.

В разпределение по **признак пол** данните се отнасят както следва:

- при мъжете 45 души, което е (63,4,%) са в норма по отношение на нивото на реакцията на вина, 14 (19,7%) са с повишено ниво на реакция на вина и 12 (16,9%) са със занижено ниво на вина в групата на мъжете.

-при жените 99 (51,9%) са в норма по отношение реакция на вина, 73(35,0%) са с повишена степен на реакция на вина и 36(17,3%) са с понижено ниво на реакция на вина в групата на жените;

Така направеният анализ в относителни дялове показва повишена степен на реакцията на вина при жените 35,0% в относителни дялове, спрямо 19,7% в сравнение с тази при мъжете. Допуска се твърдението, че този резултат е следствие на нагласите на жените да отнасят в по-висока степен към себе си вината за случили се конфликти и недоразумения в двойката. Обяснение за това можем да открием в общоположените културови, етнически, религиозни разбирания в обществото за ролята на жената в него, а именно като отговорна за случващото се във семейството и взаимоотношенията.

Разпределението на коефициентите по отношение реакция на вина по **показатели преживяно, непреживяно и скрито насилие**, показва: При

мъжете се установя следното разпределение на коефициента ниво на реакция на вина:

- преживели насилие и скрито такова - повишена реакция на вина при мъжете показват 7 (2,5%) от групата на мъжете, в нормата са 15 (5,4%) и нисък коефициент 14(5%). Тук се наблюдава и липсата на нисък коефициент при преживелите насилие, имаме само скрито;

- в групата на непреживелите 8 (2,9%) са с висок коефициент, в нормата са 30 (10,7) и 7 (2,5%) с нисък коефициент.

При жените ситуацията е следната:

- в групата на преживелите насилие имаме с повишен коефициент 29 (10,4%) , в норма 39 (13,9%) и с нисък коефициент 20 (7,1%);

- в групата на непреживелите разпределението е: висок коефициент 43 (15,4%), в норма 60 (21,5%) и нисък коефициент 17 (6,1);

Фактът че изследваните с норма по отношение на реакция на вина - 144 не е особено успокоителен, тъй като това са почти половината (51,6%) от всички изследвани лица, а немалък в тях е дялът на непреживелите насилие. Значителен дял 87 (31,2%) заема групата с повишен коефициент на реакция на вина, което като цяло говори за склонността хората в по-голяма степен да изпитват по-голяма вина от обикновено, като жените са с по-висок дял 35,0%, спрямо мъжете 19,7%. Жените преживели насилие показват по-високи стойности в относителни дялове спрямо мъжене преживели насилие от групата на висок коефициент на реакция на вина, именно 10,4% при жените спрямо 2,5% при мъжете. Тук отново ще вземем предвид фактора време, и това че голяма част от мъжете преживели насилие са посочили: „в детството”, което обяснява и по-ниският коефициент на реакция на вина. Наличието на висок процент на реакции на вина у преживелите домашно насилие води до различие в социално им функциониране, свързано с

поведението им в ежедневието, отношенията с околните, семействата, влияе върху техните умения за общуване, в това число в уменията им да предават социален опит на младото поколение (да възпитават).

Направените по-горе констатации ни дават основание за потвърждаване на постулата на когнитивно-поведенческата терапия (Follette, Ruzek и Abueg), при работа в полето на жертви на травми и насилие, според които същите са по-обезпокоявани най-вече от дисфункционални мисли, генериращи **вина**, смятана също за ключова характеристика на посттравматичното стресово разстройство.

В заключение

- Домашното насилие е част от полово (джендър) - детерминираното насилие и приоритетно се проявява над жени и деца;
- При лицата преживели домашно насилие има трайна промяна в емоционалните преживявания, генериращи вина, считана за ключова характеристика в посттравматичното стресово разстройство.
- При лицата преживели домашно насилие се констатира негативна промяна в прогнозирането за бъдещето, което влияе върху общото им социално функциониране и е аспект от посттравматичната симптоматика.

Литература:

1. Закон за защита срещу домашното насилие, С. ДВ/ бр. 27,2005.
2. НЦИОМ, Национално представително изследване върху домашното насилие, София, 2003г.
3. НЦИОМ, Национално представително изследване върху домашното насилие, София, 2007г.
4. Статева, М., Изследване на случаи на трафик на жени в България, София, 2001г

5. Herman, J., Trawma and recovery, Harper Collins Publisher, London, 1995.
6. O'Toole, L.&Schiffman, J., Gender Violence – Interdisciplinary Perspectives, New York University Press,1997.
7. United Nations, Beijing Declaration and Platform for Action, United Nation, NY, 2001.
8. Иванов К. „Интегративен модел за диагностична оценка и формулировка по случай“2021 VFU e-journal, ISSN 1313-7514
9. Иванов К „Тренингите за себепознание и професионална рефлексия- неотменен етап от професионалната подготовка на консултанта“.2021 VFU e-journal, ISSN 1313-7514